

XIV.-XV. VE XVI. YÜZYIL TÜRKÇE DİVANLARINDA YER ALAN ARAP MESELLER (ATASÖZLERİ)

YAZAR, Sadık
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Bilindiği üzere klâsik Türk edebiyatı farklı kaynaklardan beslenen bir edebiyattır. Bu kaynaklardan biri de Arap-İslam kültürü, hassaten edebiyatıdır. Divan şairleri; yeni edebî türler oluşturmak, ayet ve hadis gibi dinî kaynaklı sözleri iktibas etmek veya onlara telmihlerde bulunmak, Arapça atasözleri/deyimler/vecizeler kullanmak ve ünlü Arap şairlerine göndermeler yapmak gibi farklı şekillerde bu kaynaktan beslenmişlerdir. Divan şairlerinin bu tutumlarının, klâsik Türk şiirine bir zenginlik katıp bu şiirin –diğer birçok kaynakla beraber– bir kültür şiiri olmasını sağladığı aşikârdır.

Bu çalışmada; XIV., XV. ve XVI. yüzyıl divanları ve dört tane nazire mecmuası taranıp klâsik Türk şiirindeki Arapça atasözlerin kullanımı araştırılmıştır. Taramaların sonucunda, divan şairlerinin özellikle İslam kaynaklı birçok Arapça atasözünü divanlarında kullandıkları görülmüştür. Bu makalede, ortaya çıkarılan bu atasözleri üzerinde bir inceleme yapılacak daha sonra ise söz konusu atasözlerinin orijinal ve latinize edilmiş metinleri verilip tercümeleri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça atasözleri, Klâsik Türk Edebiyatı, Divanlar.

ABSTRACT

The Arabic Proverbs in the Turkish Diwans From Beginning of the Ottoman Literature to End of XVI. Century

As we know; the classical Turkish (Ottoman) literature, had various sources of different cultures. One of them is Arabic-Islamic culture particularly literature. The Ottoman poets had benefited from this source variously; like writing the new literary genres (like Hilye), quoting verses of the Koran and hadiths, using the Arabic proverbs/idioms/epigrams.

In this article, the Turkish diwans which written from begining of Ottoman literature to XVI. century and four mecmuas of nazires researched for using of Arabic proverbs. İn the result of this research I saw that, the Ottoman poets had used a lot of Arabic proverbs particularly from İslamic source. İn this article firstly I analyzed these proverbs for various points of views with tablos. After I had gived the texts of these proverbs in the orijinal and into Latin script I translated these proverbs to Turkish.

Key Words: Arabic proverbs, Classical Turkish Literature, Diwans.

Giriş

Bilindiği üzere klasik Türk edebiyatı farklı kaynaklardan beslenen bir edebiyattır. Bu kaynaklardan biri de Arap-İslam kültürüdür. Divan şairleri; yeni edebî türler oluşturmak (*hilye* gibi), Arapça kaynak eserleri tercüme veya şerh etmek (Bânet Su'âd ve Kasîde-i Bürde şerh ve tercümeleri gibi), ayet ve hadis gibi dinî kaynaklı sözleri iktibas etmek veya onlara telmihlerde bulunmak, Arap atasözleri/deyimleri/vecizelerini kullanmak ve ünlü Arap şairlerine göndermeler yapmak gibi farklı şekillerde bu kaynaktan beslenmişlerdir. Divan şairlerinin bu tutumlarının, klasik Türk şiirine bir zenginlik katıp bu şiirin –diğer birçok kaynakla beraber– bir kültür şiiri olmasını sağladığı aşikârdır.

Bu çalışmada, XIV. yüzyıldan XVII. yüzyıla (XVII. yüzyıl dâhil değil) kadar tertip edilen Türkçe divanlar¹ taranıp Arap atasözlerinin kullanımı araştırılmıştır. Bu tarama yapılırken, Türkçe divanlardaki Türkçe metinler arasında yer alan Arap atasözleri taranmıştır. Yani bazı Türkçe divanlarda bulunan Arapça ve Farsça metinler taranmamıştır. Bu çalışma için, XV. yüzyıl ve öncesinden 22 divan, XVI. yüzyıldan da 64 divan taranmıştır. Bunun yanında Ömer b. Mezd'in *Mecmû'atü'n-nezâir*'i, Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmi'u'n-Nezâir*'i, Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir*'i ve Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü tarafından seri halinde tez çalışması olarak hazırlatılan *Pervane Beg Mecmuası* olmak üzere dört tane de nazire mecmuası taranmıştır.

Bu çalışmada öncelikle mesel kavramı üzerinde durulacak daha sonra ise Türkçe divan taramalarından ortaya çıkan malzeme üzerinde birtakım incelemeler yapılacaktır. Çalışmanın sonunda da XVII. yüzyıla kadar Türkçe divanlarda ortaya çıkan Arap atasözleri örnek beyitler eşliğinde maddeler hâlinde açıklanacaktır.

1. Atasözü (Mesel) Kavramı

Atasözleri, eskiden *sav*, *mesel*, *darb-ı mesel* ve *tabir* gibi kelimelerle

¹ Çalışmamızda, gerek kitap olarak yayımlanan gerekse de tez olarak yapıp latinize edilmiş metinler taranmıştır.

ifade edilmiştir. (Beyzadeoğlu, 2003:1) Divan şairleri de, aşağıdaki örnekte olduğu gibi, şiirlerinde atasözü karşılığı olarak çoğunlukla **mesel** kelimesini kullanmışlardır:

Óabîbe úiããam añılsa raúîbe guããa düşer
Meâel durur bu ki el-úããu lâ yuhibbu'l-úãã (Helâkî: G².72/4)

Bu durumda; divan şairlerinin **mesel** kavramını, aldıkları dildeki mefhumuna uygun olarak kullanmış olmaları lazım gelir. İsmail Durmuş, Arap kaynaklarından yararlanarak mesel kavramını şu şekilde tanımlar:

“Arapçada mesel, müsiül kökünden türemiş bir sıfat olup ‘benzeyen’ demektir.” (Durmuş, 2004: 293) Durmuş kelimenin ıstılâh tanımını ise şöyle yapar:

“Atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan, çoğunlukla aslî durumuna benzeyen hâlleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir.” (Durmuş, 2004: 293)

Tanzimat dönemi ilk atasözü derleyicilerinin atasözü (mesel) kavramına yaklaşımları da yukarıdaki tanıma paraleldir. Bu anlamda Tanzimat döneminde ilk atasözü derleyicisi olan Vacit atasözlerini, “Nasihât ve öğüt içeren, zarîf insanlara arasında meşhur ve yaygın bulunan güzel sözler” (Duymaz, 2005: 27) diye tarif eder. Ebuzziya Tefvîk ise mesel için yaptığı üç tanımdan ilkinde “Atasözü, söz ile isimlendirilen, halk arasında yayılan ve meşhur olan cümlelere denir.” (Duymaz, 2005: 29) diyerek geleneğin anladığı meseli tarif etmiştir. Muallim Nâcî, İbrahim en-Nezzâm (m.755-845)'dan alıntı yaparak meselde, diğer sözlerde bulunmayan dört meziyeti şöyle sıralar:

- Az sözle çok şey anlatmak (i'câz-ı lafz);
- Manaca isabet (İsâbet-i mana);
- Teşbih güzelliği (Hüsn-i teşbîh);
- Kinâye kusursuzluğu (Cevdet-i kinâye). (Muallim Naci, 2002:10)

1.1. Mesellerin Kaynakları

Meseller, belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşmış halka mal olması bakımından vecîze (hikmet)den ayrılırlar. Aslında mesel, vecizenin yaygınlık kazanarak anonimleşmesidir. (Durmuş, 2004: 293) Tüm milletlerin atasözlerinde olduğu gibi Arap meselleri de öncelikle içinden çıktığı milletin uzun hayat tecrübelerini yansıtmakla beraber, İslam kültürünün de Arap mesellerinin oluşmasında büyük oranda katkısı

² G. kısaltması, bu çalışmada “Gazel” kelimesini karşılamaktadır.

olmuştur. Kuran ayetleri, hadisler, sahabe sözleri gibi kaynağı belli olmasına karşın, bunların zamanla yaygınlık kazanıp halka mal olarak mesel olma özelliğini kazandıkları görülür. Bu anlamda, ilk dönem Divan şairlerinin de bu gibi dinî kaynaklı sözleri mesel olarak kullandıkları görülmüştür. Örneğin “dayru’l-umûri evsaûuha” hadisinin “lâ dayra illâ fi’l-vasaû” şekline sokularak mesel olarak kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu ibareden önce bazen “Çünkü Peygamber didi.” denildiği gibi birçok örnekte de “Bu meâel meşhûrdur.” gibi ibareler kullanılmıştır. Bu kullanım, aşağıdaki örnekte de görüleceği gibi, söz konusu hadisin artık bir mesel olarak algılandığını göstermektedir.

Dürr-i naômum dâyimâ vaâf-ı miyânın der-miyân
Kim dimişler dostum lâ dayra illâ fi’l-vasaû (Şerîfî: G.171/2)

Bu bahiste son olarak şu söylenebilir ki; bu çalışmada ele alınacak olan mesel örnekleri, yukarıdaki tanım ve açıklamalar doğrultusunda ortaya çıkarılmıştır.

2. Divanlardaki Arap Meselleri Üzerine İncelemeler

2.1. Arap Mesellerinin Divanlardaki Kullanımıyla İlgili Bilgiler

Bu çalışma için; doksana yakın Türkçe divan (divanlardaki Türkçe mehtinler), dört tane de nazire mecmuası taranmıştır. Bu taramalar sonucunda 73 farklı şair tarafından 41 farklı Arap atasözünün kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanında atasözü olduğu kanıtlanamayan 18 mesel benzeri ibare de ortaya çıkmıştır.

Divanlarında Arap Atasözü Kullanan Şairlerin Listesi

Adlı	Enverî	Hayretî	Rahmî	Şâmi
Adnî (Mahmut Paşa)	Fakîrî	İshak Çelebi	Resmî	Şehdî
Ahdî	Fehmî	Kâtib Sinanî	Revânî	Şem’î Dede
Ahmed Paşa	Garibî	Kemal Paşa-zâde (İbni Kemal)	Rûhî (Bağdatlı)	Şerîfî
Ahmedî	Gelibolulu Mustafa Ali	Kemâl-i Zerd	Sabâyî	Şeyhî
Amrî	Ginâyî	Lâmi Çelebi	Sabûhî	Ulvi (Derzi-zâde)
Âşık Çelebi	Hâkânî Mehmed Bey	Meâlî	Sebzî	Usûlî
Aşkı	Hâletî-i Gülşenî	Mesihî	Sehâyî	Vasfî
Atâ-i Üskübî	Hamdullah Hamdî	Mu’îdi	Sehî	Vefâyî
Aynî (Karamanlı)	Harîmî (Şehzâde Korkud)	Muhibbî	Selikî	Yahya Beg
Ca’fer Çelebi (Tâcizâde)	Hasan Çelebi	Münîrî	Selman	Yakînî
Cebrî	Hasan Kadî Efendî	Nazmî	Sevdâyî	Zâtî
Celîlî	Hasan Ziyâî	Necâtî Beg	Sihrî	
Cem Sultan	Hayâlî	Nizâmî (Karamanlı)	Sücûdî	
Cinânî	Helâkî	Remzî	Süleyman	

2. 2. Arap Mesellerinin Kullanımında Etkili Olan Hususlar

2. 2. 1. Nazirecilik Geleneği ve Kafiye Etkisi

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, klasik Türk şiirinin ilk üç asrında 73 farklı şairin Arapça atasözü kullandığı görülmüştür. Ancak bu sayının kullanılan atasözleriyle orantılı olmaması ve aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere bazı mesellerin fazlaca kullanılması, aynı atasözünün birçok farklı şair tarafından kullanıldığını gösterip nazirecilik geleneğini hatırlatmaktadır.

Nazire; bir şairin manzum bir eserine (çoğunlukla gazeline) diğer bir şair tarafından aynı vezin, kafiye ve redifde olmak üzere yazılan benzer şiir demektir. Bunu yapmaya tanzîr denilir. (Tahirü'l-Mevlevî, 1973:114) Gerek şiire yeni başlayan şairlerin gerekse usta kabul edilen şairlerin yeni kafiye, redif ve konu bulmakta çektikleri sıkıntı onları diğer şairlerin beğendikleri şiirlerine nazire yazmaya sevk etmiştir. (Irkılata, 2007:14)

17. asra kadar derlenen dört nazire mecmuasını taradığımızda, Arap atasözlerinin kullanımında nazirecilik geleneğinin varlığı çok açık olarak görülmüştür. Şöyle ki, taranan divan ve nazire mecmularında kullanılan Arap meselleri, genellikle beytin ikinci mısraında bulunup kafiyeyi oluşturmaktadırlar. Bu durumda nazire yazacak olan şair, zemin şiirdeki Arap atasözünü, ortak bir malzeme gibi telakki ederek kendi şiirine aynen almaktadır. Hatta çoğunlukla Arap atasözünden önce gelen hazırlayıcı kalıp ifadeyi bile aynen korumaktadır. Bunun en güzel örneği, Karamanlı Nizâmî'nin elif harfinde yazdığı gazeline yapılan nazirlerde görülmektedir. Nizâmî, söz konusu gazelinin 9. beytinin ikinci mısraında kafiyeyi oluşturan *tenzilü'l-esmâeu min âavbi's-semâe* lafızlı Arapça atasözünü kullanmıştır. Beyit şöyledir:

Yaşınuñ bārān qomışlardur adını

Óaú dimişler *tenzilü'l-esmâeu min âavbi's-semâe* (Nizâmî: G.1/9)

Bu araştırmanın sınırları dâhilindeki yüzyıllarda, Nizâmî'nin bu gazeline nazire yazıp yukarıdaki meseli kullanan 7 şair vardır. Bu şairlerin hepsi de söz konusu beytin ikinci mısraını –aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi– aynen tekralamışlardır.

Yār işiginde dinildi èâşîú-ı şeydā baña

Óaú dimişler *tenzilü'l-esmâeu min âavbi's-semâe* (Âşık Çelebi, P.B. M.³, [1a-29b], s.85)

Zülfüne ve'l-leyli yüzüne diyenler ve'ê-êuhā

Óaú dimişler *tenzilü'l-esmâeu min âavbi's-semâe* (Zâtî: G.8/1)

3 P.B.M: Pervâne Beg Mecmuası.

İşigüñde başuma ve'n-necm okurlar ey melek
Óaú dimişler *Tenzilü'l-esmâéu min āavbi's-semâé* (**Şem'î**: G. 6/2)

Gün gibi hercâyî diñilür saña ey mehliúa
Óaú dimişler *Tenzilü'l-esmâéu min āavbi's-semâé* (**Enverî**: E.N.M.⁴, C.I, s. 347)

Bir başka örnek ise *küllü sirrin cāveze'l-iâneyni şâé* meselidir. Bu atasözü zemin gazelde olmamasına karşın sonraki bir şair tarafından kullanıldıktan sonra, diğer şairler de bu kullanıma uyarak –söz konusu meseli kullanım noktasında– âdeta bu şaire nazire yazmışlardır. Bu mesel yapılan taramalara göre 36 defa kullanılarak en fazla kullanılan Arap atasözüdür. Kullanımında nazirecilik geleneğinin etkili olduğu aşikâr olan 19 Arap meseli aşağıdaki tablo ile gösterilebilir. Bu mesellerin, bu çalışmaya esas alınmayan diğer yüzyıllardaki Türkçe divanlarda da kullanılmış olmaları yüksek ihtimaldir.

Kullanım Sıklığı Fazla Olan Messeller

Arap Atasözü	Kaç kez Kullanıldığı
küllü sirrin cāveze'l-iâneyni şâé	36
lā ðayre illā fi'l-vasaù	24
tenzilü'l-esmâéu min āavbi's-semâé	8
el-cinsü ile'l-cinsi yemil	7
el-èabdü ve mā fî-yedihi kâne li-mevlāh	7
el-ðaùuu bâüi ve'l-èömrü fānî	6
izā cāé'l-úazā èamey'e'l-baāar	5
fi't-teèðiri āfāt	4
en-nāsu úad yekünü cemilen maèa'l-libās	4
es-saèiyyü mā melek	4
küllü leyletin óublā (el-leyletü óublā)	3
eā-āabru miftāóu'l-ferec	3
el-berdü èadüvvü'd-dīn	3
el-veledü sirru ebih	3
iōā cāe'l-úazā óāúa'l-fezā	2
el-óasüdu lā yesüd	2
ðayru'ù-ùaeāmi mā óazar	2
el-meréü èadüvvün limā cehil	2
Men cerrebe'l-mücerreb óallet bihi'n-nedāme	2

2.2.2. Vezin Etkisi

İçinde Arap atasözlerinin kullanımını araştırdığımız metinler; aruz vezninin vazgeçilmez olduğu Türkçe divanlardı. Dolayısıyla kullanılacak olan mesellerin de vezin bakımından kullanıma uygun olması gerekirdi. Taranan divanlardaki atasözleri; bazen tam bir aruz veznine uymakta ba-

4 E.N.M: Edirneli Nazmî Mecmuası.

zen ise bir aruz veznini tamamlayıcı nitelikte olmaktadır. Aşağıdaki tablo tam bir vezin oluşturan Arap atasözlerini göstermektedir.

MESEL	OLUŞTURDUKLARI VEZİN
óine fâte'l-müéminin tebki's-semâé	fâèilâtun/fâèilâtun/fâèilun
Tenzilü'l-esmâéu min āavbi's-semâé	fâèilâtun/fâèilâtun/fâèilun
Küllü şeyéin mine'l-melîóí melîó Küllü fièlin mine'l-úabîóí úabîó	feèilâtun/mefâèilun/feèilun (fâèilâtun)
Vele'l-kerîmü baðîlün vele'l-óasüdü yesüd (el-óasüdü lâ yesüd)	mefâèilun /feèilâtun/mefâèilun/feèilun (fâèilâtun/fâèilun)
En-nâsu úad yekünü cemîlen maèa'l-libâs (En-nâsu maèa'l-libâs)	Mefèülü/fâèilâtü/mefâèilü/fâèilun (mefèülü/mefâèilun)
Küllü sîrrin câveze'l-iâneyni şâé	fâèilâtun/fâèilâtun/fâèilun
Küllü èilmin (şeyéin) leyse fi'l-úurûâsi zâé	fâèilâtun/fâèilâtun/fâèilun
El-bedrü óine temme úad îgtemme bi'ð- óulâm	Mefèülü/fâèilâtü/mefâèilü/fâèilun
El-meréu lâ-yezâlu èaduvven limâ cehil (èadüvvün limâ cehil)	Mefèülü/fâèilâtü/mefâèilü/fâèilun (mefâèilü/fâèilun)
İnne aèðerü'l-verâ maðbületün èinde'l- kerîm	fâèilâtun/fâèilâtun/fâèilun/fâèilâtun
Men eşbehe ebâóu fe-mâ óalem	Mefèülü/fâèilâtü/mefâèilü/fâèilun
Râóatü'l-insânî fi āamti'l-lisân	fâèilâtun/fâèilâtun/fâèilun
Men cerrebe'l-mücerreb óallet bihi'n- nedâme	mefèülu/fâèilâtun/mefèülu/fâèilâtun
El-èabdü ve mâ yemlikühü kâne li-mevlâh	mefèülu/mefâèilü/mefâèilü/feèülun
Veledün inetemâ bi-sîrrî ebîh (el-veledü sîrrü ebîh)	mefâèilun/mefâèilun/feèülun
El-òauùu bâuí ve'l-èömrü fânî	müstefèilâtun/müstefèilâtun
El-èabdü èâsî ve'r-rabbü èâfî	müstefèilâtun/müstefèilâtun

Aşağıdaki tabloda yer alan meseller ise, tek başlarına bir vezin oluşturmamakla beraber içinde yer aldıkları mısraın veznini tamamlayıcı konumda olan örneklerdir.

MESEL	TAMAMLADIKLARI VEZİN
iōā cāe'l-úazā ōāúa'l-fezā	(fā)èilātun/fāèilātun/fāèilun
küllü leyletin óublā (el-leyletū ħublā)	(feèilā)tun/mefāèilun/faèlun (me)fāèilū/feèülun
eā-āabru miftāóu'l-ferec	(fāèilā)tun/fāèilātun/fāèilun
óayru'ù-ùaeāmi mā óazar	(fāèilā)tun/fāèilātun/fāèilun
ōikrü'l-èayş nısfu'l-èayş	(me)fāèilun/mefāèilun/fe(èülun)
el-úāāu lā yuóibbü'l-úāā	(feèi)lātun/mefāèilun/faèlun
lā òayre illā fi'l-vasaù	(fāèilā)tun/fāèilātun/fāèilun
küllü ùavīlin aómaú	(mefāèi)lun/feèilātun/faèlun

Divan şairleri, divanlarında Arap mesellerini kullanırken onların vezin bakımından uygunluğuna da dikkat etmişlerdir. Dolayısıyla sadece şiirlerinde kullandıkları Arap atasözlerine bakarak onların sadece bu kadar Arap atasözünü bildikleri gibi bir yorum yapılamaz.

2. 2. 3. Şairin Aldığı Eğitimin Etkisi

Yapılan taramalar sonucunda, bazı şairlerin diğer şairlere oranla daha fazla sayı ve çeşitte Arap atasözü kullandığı görülmüştür. Bazı şairlerin kullandıkları Arap meselleri ise başka divanlarda bulunmamaktadır. Bu durum, söz konusu şairlerin Arapçaya vukufiyetlerinin diğer şairlere oranla daha fazla olduğunu gösterebilir. Örneğin hayatını müderrislik ve kadılık yaparak idame ettiren Şerîfî⁵ mahlaslı XVI. yüzyıl şairi, divanında 8 atasözü kullanmıştır ki el-faúîrū óaúîr şeklindeki mesel sadece onun divanında bulunmaktadır. Arapçaya iyi derecede vakıf olduğu söylenen (Gürgendereli, 2002:6) bir diğer şair Hasan Ziyâî ise yine divanında 8 Arap meseli kullanmış olup, fi'ā-āayfi êayyaèti'l-leben, ed-dünyā şeynü'd-dīn, el-ināāfu nıāfü'd-dīn, Rāóatū'l-insāmi fi āamti'l-lisān gibi atasözlerini sadece o kullanmıştır. Bir diğer şair Yahya Bey de, divanında 7 Arap meseli kullanıp öikrü'l-èayş nıāfu'l-èayş lafızlı Arap atasözünü de sadece o kullanmıştır. Ancak bunun yanında, Arapçayı iyi bildiği bilinen Bâkî'nin divanında hiç Arap atasözünü kullanmaması da dikkat çekicidir.

2. 2. 4. Klâsik Türk Şiirinin Mazmunlarına Uygunluk

Yapılan taramalarda; ortaya çıkan Arapça mesellerin çoğunlukla, şair

⁵ Bkz. (Yazar: 2006)

tarafından söylenen veya iddia edilen bir hususun delillendirilmesi ve somutlaştırılması noktasında kullanıldıkları görülmüştür. Bu kullanımlarda, söz konusu edilen mesellerin, klâsik Türk şiirinin mazmun dünyasına uygun veya ona uydurulmaya müsait bir yapıda oldukları görülmüştür. Bu durumun da divan şairlerinin Arapça atasözlerini kullanma noktasındaki tercihlerini etkilediğini söyleyebiliriz. Bu durumu şu örnekle açıklamak mümkündür. Bilindiği üzere klâsik Türk şiirinin mazmunlarından biri de, aşğın gözyaşlarının onun aşkını ifşa edip onu ele vermesidir. Yaptığımız taramalara göre en fazla kullanılan (39 defa) Arapça atasözü konumunda olan küllü sırrın cāveze'l-iâneyni şâe meselinin aşağıdaki örnek beyitte de görüleceği üzere, çoğunlukla bu mazmunu delillendirici veya somutlaştırıcı görevlerde olduğu görülmüştür.

Eşküm ü āhum durur rāz-ı derūnı fāş iden

Kim dimişler küllü sırrın cāveze'l-iâneyni şâe (Selikî: G.30/3)

3. Arap Mesellerinin Kullanımında Ortaya Çıkan Kalıp İfadeler.

Taranan divanlardaki Arap mesellerinden önce birtakım kalıp ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Bu ifadeler Türkçe olup kendisinden sonra kullanılacak atasözünü işaret etmektedirler. Bu kalıp ifadeler şu şekilde sıralanabilir:

óau dimişler, çün dimişler, kim dimişler, bu meâeldür kim dimişler, n'ola dinür, egerçi kim dinür, dirler, ki dirler, ÷oğrı dirler, iller içre söylenür, çün meâeldür dirler, gerçi dirler, gerçi dirler dostum, meâel durur bu ki, bu meâeldür, bu meşel meşhürdur, meâeldür kim dinür, meşhür nüktedür ki, óau sözdür bu kim, kim bu rüşendür, çünkü óaudur, bu durur, budur ey dost ki, ÷oş gün gibi èayān oldı ki, olur èayān, buldı āuret maēnīyi, muóauúau oldı, bilürsin çünkü, çün bilürsin dostum, bilmez misün, şöyledür pes, gerçek imiş, óauú-ımuş.

4. Arap Mesellerinin Beyit İçinde Oluşturdukları Edebî Sanatlar.

Edebi yönden meseller teşbih, istiare, kinaye ve hakikat gibi beyan şekilleri; seci, cinas, tıbak, mukabele ve izdivaç lafzî sanat neveleri içermeleri dolayısıyla sanatlı nesir türü sayılır. (Durmuş, 2004:296) Zaten edebî sanatları içlerinde barındıran meseller, manzum metinler içinde kullandığı beyit içinde de birkaç edebî sanatın oluşmasını sağlarlar. *Bir fikri ispat için bir atasözünü veya –atasözü imişçesine- hikmetli bir sözü delil getirmek* (Saraç, 2004:149) anlamında olan *irad-ı mesel* sanatı, taranan metinlerdeki çoğu mesel için geçerli olabilir. Bu sanatla beraber temsilî teşbih de çoğu kez kullanılan sanatlardan biridir. *Teşbihte benzeyiş yönü, ayrıştırılamayacak şekilde birden fazla unsurdan meydana gelene bir*

tasavvur (mürekkeb) ise böyle teşbihe temsilî teşbih adı verilir. (Saraç, 2004:121) Temsilî teşbihte, ilk mısırada dile getirilen ifade ikinci mısırada kullanılan atasözü ile pekiştirilir.

Óbāibe úiāāam añılsa raúıbe guāāa düşer
Meāel durur bu ki el-úāāu lā yuóıbbu'l-úāā (Helâkî: G.72/4)

Bu beyitte şair, ilk mısırada “*eğer sevgiliye benim hikâyem anlatılsa rakibe gam düşer.*” diyor. İkinci mısırada da bu söylediğini “*hikâye anlatıcı başka bir hikâye anlatıcısını sevmez.*” anlamındaki mesele benzetip iddia ettiği şeye delil getirmektedir.

èUşşāúa ùaèn iderse n’ola āūfī muttaāıl
El-meréu lā-yezālu èaduvven limā cehil (Şerîfî: G.222/1)

Yukarıdaki beyitte ise, “*sufinin daima âşıkları hor görmesini*”, “*kişi bilmediği şeyin düşmanıdır*” anlamındaki mesele benzettiği gibi duruma bir de delil getirmektedir.

Gitdi Muèîdî eşèarı kıaldı
El-ðauùu bâūı ve’l-èömrü fānî (Mu’îdî: P.B.M., [557a-580b], s.123)

Bu beyit temsilî teşbih yanında leff ü neşr sanatı için de güzel bir örnektir. “*Mu’îdî gitti (geriye) şiirleri kaldı; zira hat (yazı) kalıcı, ömür ise geçicidir.*” cümlesiye nesre çevrilebilecek beyit, gerek mısraların kendi içlerindeki tezat sanatı gerekse mısralar arasındaki teşbih sanatını barındırması bakımından edebî sanatlar için yoğun bir beyittir. Burada dikkat edilecek olursa, “*Gitdi Muèîdî*” ibaresi, “*ve’l-èömrü fānî*”; “*eşèarı úaldı.*” ibaresi de “*El-ðauùu bâūı*” ibaresine tekabül etmektedir. Bu hâliyle, beyitte gayri müretteb bir leff ü neşr sanatının varlığından da söz edilebilir.

Îrâd-ı mesel ve temsilî teşbih sanatlarının olduğu beyitlerde, “*dile getirilecek düşünceye muhatabın itirazı varsayılarak ona cevap verilmek ve iddia edilen hususun doğruluğuna, söze muhatap olanı zorlamak.*” (Saraç, 2004:216) anlamında olan *mezheb-i kelâmî* sanatı da bir şekilde yer alır. Bu çalışma için taranan divanlarda ortaya çıkan çoğu meselin beyitlerde bu konumda olduğu görülmüştür. Aşağıdaki örnekte bu durum açıkça görülmektedir:

Cānum serüm ü gönlüm ile cümle senüñdür
El-èabdü ve mā yemlikühü kâne li-mevlāh (Atâî: P.B.M, s.163)

Burada şair, ilk mısırada “*canım, başım ve gönlüm ile bütün varlığım senindir.*” diyor. Söylediği bu söze bir itiraz varmış gibi, “*(zira) kul ve sahip olduğu şeyler efendisine aittir.*” anlamındaki meseli kullanır.

5. Türkçe Dîvânlarda Kullanılan Arapça Meseller

Bu bölümde, söz konusu taramalar sonucunda ortaya çıkan meseller, -manzum metinlerde kullanılıp kafiyeyi oluşturdukları için- son harflerine göre alfabetik olarak sıralanıp tercümeleriyle beraber örnek beyitler verilecektir. Söz konusu mesellerin –ulaşılımsa- kaynakları da verilecektir.

1. öine fâte'l-müéminîn tebüi's-semâé, “*Müminler vefat ettiği zaman gökyüzü ağlar.*” : حين فات المؤمنين تبكي السماء

Buradaki müminlerden âlimler kastedilmiştir. Bu mesel, sadece Edirneli Nazmî'nin mecmuasında geçmektedir:

Öldi hecrüñde èAùā anuñçün ağlar gözleri

Óaú dimişler öine fâte'l-müöminîn tebki's-semâé (**Atâ:** E.N.M, C.I,s.330)

2. iöā cæe'l-úazā zāúa'l-fezā⁶ : “*Kaza geldiğinde gök daralır*”
إذا جاء القضا ضاق الفضي

Kaderde tayin edilen şeyin kazasının kaçınılmaz olduğu ve bunun önüne geçmenin imkansız olduğunu vurgulamak için kullanılan bir meseldir. Bu mesel Hasan Ziyâî ve Şehdî tarafından kullanılmıştır:

äaón-ı dünyā gözüme dar oldu derd-i yâr ile

Óaú dimişlerdür iöā cæe'l-úazā zāúa'l-fezā (**Hasan Ziyâî:** G.4/2)

Şehdîye teng oldu èâlem ireli rüz-ı firâķ

Óaú dimişler iöā cæée'l-úazā zāúa'l-fezā (**Şehdî:** E.N.M., C.I, s.337-8)

3. küllü leyletin óublā (el-leyletü óublā)⁷, “*Geceler gebedir.*”:

كل ليلة حبلي

Bu mesel, Gelibolu Mustafa Ali'de şöyle geçmektedir:

Öired berây-ı tesellî didi ki āabr eyle

Bilürsin oldu meâel küllü leyletin óublā (**G. Mustafa Ali:** Tevhid.2/118)

4. Tenzilü'l-esmâéu min äavbi's-semâé, “*İsimler havadan iner*”:

تنزل الاسماء من صوب السماء

Kaynağına ulaşamadığımız bu atasözünün, bir şeye verilen ismin tam yerine oturması, uygun olması anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Geçtiği beyitlerde (6 beyit), genellikle sevgiliye verilen isimlerin uygunluğunu destekleyici konumda klâsik şiirin mazmunlarına uygun olduğu

⁶ El-Müncid, 1986:945'te (iöā öâne'l-úazā zāúaél-fezā şeklinde geçmektedir.)

⁷ Beyzadeoğlu: 1666. (Buradaki numaralandırma, araştırmacının atasözüne verdiği numaradır.)

görülmüştür.

Yaşının bārān қоmışlardur adını

Óaú dimişler tenzilü'l-esmāéu min āavbi's-semāé (**Karamanlı Nizâmî:** G.1/9)

Saňa óúsn ile melek zülfüñe diñilür hümā

Óaú dimişler tenzilü'l-esmāéu min āavbi's-semāé (**Enverî:** (E.N.M., C.I, s.347)

5. es-seyfü maóóāéü'õ-õünüb: “*Kılıç, günahları silip süpürür.*”

السيف مخاء الذنوب

Sadece Usûlî divanında geçen bu mesel beyit içerisinde şu şekildedir:

Қahr-ı eñşúuñ saüveti kesdi ãalāyıúdan beni

İy Uāülî óaúú-ımiş es-seyfü maóóāéü'õ-õünüb (**Usûlî:** G.6/8)

6. fi't-teóõiri āfāt⁸: “*Gecikmede belalar vardır.*” في التخير آفات

Gelibolulu Mustafa'nın *Zübdetü'l-Emsâl* adlı eserinde bu mesel, “li-küllü şeyéin āfetün fe li't-teóõiri āfātun” şeklindedir. Taramalarımızda 5 defa rastladığımız bu mesel de sevgili-âşık arasındaki ilişki çerçevesinde, Ahmedî (iki defa), Ca'fer Çelebi, Fehmî ve Hasan Çelebi tarafından kullanılmıştır:

Gözün úanın dökem dir Aómedinün

Úosın teóõiri ki et-teóõirü āfāt (**Ahmedî:** G.94/8)

7. eā-āabru miftāóu'l-ferec⁹, “*Sabır, rahatlığa kavuşmanın anahtarıdır*”: الصبر مفتاح الفرج

Taranan divanlarda üç defa karşılaşılan bu mesel en güzel ifadesini Bağdatlı Rûhî'de bulmuştur:

Sîne mecrúo u göñül maóózün u ðāuır pür-ðarac

āabra úaldı çāremüz eā-āabru miftāóu'l-ferec (**Bağdatlı Rûhî:** G.96/1)

8. Küllü şeyéin mine'l-melíoí melío¹⁰, “*Güzelden olan her şey güzel olur*”: كل شيء من المليح مليح

9. Küllü fièlin mine'l-úabíoí úabío, “*Çirkinden olan her şey çirkin olur*”: كل فعل من القبيح قبيح

Kafiyelerinin aynı harften olduğu bu iki mesel, kullanıldıkları örneklerde art arda gelen beyitlerde bulunmaktadır.

⁸ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 48a.

⁹ El-Müncid, 1986:957; Hamsi, 1993:145; Beyzadeoğlu:3234.

¹⁰ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 31a.

Baňa senden ne gelse ðoş görürem
Küllü şeyéin mine'l-melió meliό (**Kâtib Sinanî:** P.B.M, [99b-129a],
s.9)

Eylük umma óasüd-ı bed-ðüdan
Küllü fièlin mine'l-úabîóí úabîó (**Kâtib Sinanî:** P.B.M, [99b-129a],
s.9.)

10. Vele'l-kerîmü bañılün vele'l-ñasüdü yesüd (el-ñasüdu lâ yesüd)¹¹,
“Cömert kişi cimri, hasetçi kişi de muvaffak olmaz”: الحسود لايسود

Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'de “el-óásidu maórûmun”, Simon İbrâhim Hamsi'nin derlemesinde ise “el-óasüdu lâ-yesüd ekâertü eyyâmihi süd” şeklinde geçmektedir. Taranan divanlarda bu meselin iki defa kullanıldığı görülmektedir:

Südmend olmaz Şerîfî ğayra idenler óased
İller içre söylenür el-óasüdu lâ yesüd (**Şerîfî:** G.85/5)

11. Tuófetü'l-faúiri óaúîr¹²: “*fakirin hediyesi hakir (kötü, parlak ku-
maş)dir.*” تحفة الفقير حقير

Bu mesel sadece Şerîfî divanında şöyle geçmektedir:

Cân niâar eylemekde èözrümdür
Maènâ-i tuófetü'l-faúiri óaúîr (**Şerîfî:** G.114/3)

12. ðayru'ù-ùaeâmi mâ óazar: “*Yemeğin hayırlısı hazır olandır.*”,
خير الطعام ما حظر

Eyledüm dilde ðayâl-i çeşmüñe baĝrum kebâb
Dostum maèzür ola ðayru'ù-ùaeâmi mâ óazar (**Adlî:** ENM., C.II,
s.743)

13. iõa cãee'l-úazâ èamyel-baâar¹³, “*Kaza geldiğinde göz körleşir.*”:
اذا جاء القضا عمي البصر

Divanlarda 5 defa karşılaşılan bu mesel, bazen kazanın önüne hiçbir şeyin geçemeyeceğini, kaderde yazılı olana razı olmayı vurgulamaktayken bazen de sevgiliden ayrı kalan âşığın gözlerinde fer kalmadığını ifade etmektedir.

Dil ðadeng-i ğamzeñe göz göre vardı virdi cân
Çäre ne çün kim iõa cãee'l-úazâ èamyel-baâar (**Münîrî:** P.B.M, [165a-199b],
s.9)

¹¹ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 89a; Beyzadeoĝlu:1877; Hamsi, 1993:194; Kitâbu'l-Emsâl, 9b.

¹² Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 57a.

¹³ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e; Beyzadeoĝlu: 2468.

Gözlerüm hecrüñde cānā nice bulsun nūr u fer

Kim bu rüşendür izā cāée'l-úazā èamme'l-baāar (**Resmî:** ENM, C.II, s.747)

14. En-nāsu úad yekünü cemīlen maèa'l-libās (En-nāsu maèa'l-libās)¹⁴, “*İnsanlar, elbiseleriyle güzel olurlar*” : النَّاسُ قَدْ يَكُونُ جَمِيعًا مَعَ اللِّبَاسِ

Bu mesel, üç defa Necati Beg, bir kez de Behiştî divanında geçmektedir. Behiştî şöyle kullanmaktadır:

Erbāb-ı eîşûî āürete úoysa n'ola pelās

En-nāsu úad yekünü cemīlen maèa'l-libās (**Behiştî:** G.214/1)

15. õikrü'l-èayş nıāfu'l-èayş: “*İçki (içmeyi) anmak içki içmenin yarısıdır.*” : ذَكَرَ العَيْشِ نِصْفَ العَيْشِ

Bu mesel Yahya Beg divanında şöyle geçmektedir:

Güzeller āoóbetinden vir òaberler

Ki õikrü'l-èayş nısfu'l-èayş dirler (**Yahya Beg:** Şehrengiz-i Edirne/76)

16. el-úāāũ lā yuóibbü'l-úāāũ¹⁵, “*Hikaye anlatıcısı (başka) bir hikaye anlatıcısını sevmez.*” : القاص لا يحبّ القاص

Bu mesel, İslam kültüründen ziyade Arap kültürünü yansıtmaları bakımından önemlidir. Klâsik şiirde, genellikle âşık-rakib; âşık-zâhid arasındaki kıskançlık ilişkisi açısından kullanılmıştır.

Sevelden ol mehi bir öerrece raúbinüñ

Bentümle mihri youú el-úāāũ lā yuóibbü'l-úāāũ (**Aşkî:** G.56/5)

17. Lā òayre illā fi'l-vasaũ¹⁶ “*Hayır ancak ortadadır*” : لاخير الا في الوسط

Bu mesel, Hz. Peygamber'in “òayru'l-umüri evsaũuhā” hadisinden gelmektedir. (Yılmaz, 1992:101) Zamanla yaygınlaşıp halka mal olarak mesel özelliği kazanmıştır. Taranan divanlarda 23 defa kullanılarak en fazla zikredilen ikinci mesel olma özelliğindedir. Divan şairlerinin bu meseli, aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere genellikle, sevgilinin belini tavsif etmekte delil olarak kullandıkları görülmüştür.

¹⁴ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 33a.

¹⁵ İbnü'l-Fazl, 1996:39.

¹⁶ Kitābu'l-Emsāl, Bağdatlı Vehbî 1627, 22a; El-Müncid, 1986: 947(Bu kaynaklarda “òayru'l-umüri evsaũuhā” şeklinde geçmektedir; el-Hüseyn İbnü'l-Fazl, 1996:26.

Cân virtüp müy miyānuñ ārzū kılsam n’ola
 Çün bilürsin dostum Lā òayra illā fi’l-vasaù (Şâmî: P.B. M.,
 [291a-316b]), s.6)

Ārzū itsem miyānuñı dil ü cāndan n’ola
 Bu meâel meşhûrdur Lā óayra illā fi’l-vasaù (Hasan Çlb.: P.B.M.,
 [291a-316b]), s.13)

18. Küllü sırrın cāveze’l-iāneyni şāè¹⁷“İki (dudak)yi aşan her sır yayılır”: كل سرٌّ جاوز الاثنتين شاع

Bir başka ifadeyle “Bir ağızdan çıkan bir orduya yayılır.” anlamındaki bu mesel, divanlarda en fazla kullanılan mesel olma özelliğini taşımaktadır (39 defa). Kullanımında, nazirecilik geleneğinin ve vezne tam uygunluğunun fazlaca etkili olduğu söylenebilir. Klâsik Türk şiirinin mazmunları çerçevesinde farklı anlamlarda kullanılan bu mesel, çoğunlukla aşığın göz yaşlarının aşkını ifşa etmesini destekler nitelikte kullanılmıştır. Yapılan taramalarda bu meselin, birçok çalışmada “iki kişiyi aşan” olarak tercüme dilip yanlış anlaşıldığı görülmüştür.

äordum ağızuñ sırrını didi lebüñ
 Küllü sırrın cāveze’l-işneyni şāè (Harîmî: G.14/3)

Meseldeki “iki” sözcüğü her zaman iki dudak anlamında kullanılmayıp farklı hayallere de malzeme olmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde söz konusu “iki”yi farklı imajlar oluşturmaktadır.

Cân u dil cānı gibi saşlar dem-ā-dem èişkuñı
 Gerçi dirler küllü sırrın cāveze’l-işneyni şāè (Nazmî:, P.B. M.
 [291a-316b], s.50.)

Çeşm ü dilden èişú rāzı oldı fāş
 Küllü sırrın cāveze’l-iāneyni şāè (Hasan Çelebi: P.B. M. [291a-316b],
 s.56.)

19. Küllü èilmin (şeyéin) leyse fi’l-úrûāsi zāè, “Deftere geçirilmeyen her ilim yok olur”: كل علم ليس في القراطاس ضاع

Bu meselin, Hz. Peygamber’in “kayyidu’l-Ŗilme bi’l-kitābe” (İlmi yazmakla kaydediniz) hadisinden gelmiş olması yüksek ihtimaldir. Taramalarımızda 6 defa karşılaşılan bu mesel Cem Sultan’da şöyle geçmektedir:

¹⁷ Beyzadeoğlu: 671. Buradaki numaralandırma hazırlayıcının eserinde takip ettiği yöntemdir.

äafóa-i cān üzre yazdum eşiúuñı

Küllü şeyéin leyse fi'l-úırüási zāè (**Cem Sultan:** G.158/3)

20. el-ðāēinü ðāēif¹⁸, “*Hain kişi korkaktır*”: الخاين خائف

Bu mesel de hadis kaynaklı olup zamanla atasözü özelliğini kazanmıştır.

Úorúar lebin öpmege uyurken anuñ aǵyār

Ey Óayretî ğam yime ki el-ðāyinü ðāóif (**Hayretî:**G.173/5)

21. küllü ùavīlin aħmaú: “*Her uzun ahmaktır*”: كلّ طويلٍ احمق

Qoyup āhum řapuñı çekse sipihre sancaq

èAceb olmaya begüm küllü ùavīlün aómaú (**Behiřti:** G.247/1)

22. es-sađiyyü mā melek: “*Cömertlik, sahip olunan şeye göredir.*”

طرق الى الله بانفاس الخلاق

Divanlarda 4 defa kullanılan bu atasözü, kişinin sahip olduğu şeye göre cömert olabileceğini ifade eder. Divan şairlerinin cömertlikleri ise, sevgililerinin yolunda verdikleri baş ve canları noktasındadır.

Yarı gördükçe revān cān virse dil olmaz èaceb

Bu meāeldür kim dimişler *es-sađiyyü mā melek* (**Süleyman:** PBM, [340b-368a], s.33)

23. el-úabru āandúu'l-èamel: “*Kabir amelin sandığıdır.*”

السّخيّ ما ملك

Münisüm sīnemden mihrüñ olısar rüz-ı ecel

Bu meāel rüşen durur ki el-úabru āandúu'l-èamel (**La'îf:** ENM., C.IV, s.1663)

24. El-meréu lā-yezālu èaduvven limā cehil (èadüvvün limā cehil)¹⁹: “*Kişi bilmediği şeyin düşmanıdır.*” القبر صندوق العمل

Münkirdür ehl-i ðırúa Necātī maóabbete

Meşhür nüktedür ki èadüvvün limā cehil (**Necâtî Beg:** G.338/5)

25. El-cinsü ile'l-cinsi yemīl²⁰ “*Cins cinsine meyleder.*” :

البدر حين تمّ قد اغتمّ بالظلام

¹⁸ Beyzadeoğlu:1820; Kitābu'l-Emsāl, 10a; Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 87a'da hadis olarak kaydedilmiştir.

¹⁹ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 87b; El-Müncid, 1986: 973 (Bu kaynaklarda, “*en-nāsu aóđāóun mā-cehila*” şeklinde geçmektedir); İbnü'l-Fazl, 1996, 27 (Bu kaynakta “*men cehile şeyóen Óadāhu*” şeklinde kaydedilmiştir).

²⁰ Beyzadeoğlu: 922; Gelibolulu Mustafa İbrahim, *Zübdetü'l-Emsāl*, Süleymaniye Ktp, Ayasofya 4026, 35b; Kitābu'l-Emsāl, 3b (Bu kaynakta, “*el-cinsü maóa'l-cins*” şeklinde kaydedilmiştir).

Taramalarda 10 defa karşılaşılan bu mesel, genelde servinin ve aşığın gönlünün sevgilinin güzellik unsurlarına meyletmesinde şaşılacak bir şeyin olmadığını vurgulamak için kullanılmıştır. Ahmed Paşa şu şekilde kullanmıştır:

Şol perîşān zülfüñe göñlüm nice meyl itmesin

Çün meâeldür dirler *el-cinsü ile'l-cinsi yemil* (**Ahmad Paşa**: G.184/7)

26. El-bedrū óine temme úad iğtemme bi'ô-ôalām: “Ay tam olduğunda karanlıkla örtülür.” لما جهل المرء لا يزال عدواً

İy meh kemāl-i óüsñüñe mağrūr olma kim

El-bedrū óine temme úad iğtemme bi'ô-ôulām (**Lâmi'î**: ENM, C.IV, s.1919)

27. El-ihsānu illā bi't-tamām: “İhsan tam olduğu zaman(makbuldur).” الجنس الي الجنس يميل

Çünkü el-iósānu illā bi't-tamām

Sāğarı èuşşāúa püe suna sāuíyā (**Behiştî**: G.17/4)

28. El-ibrāmu muóaañilu'l-merām: “İsrar etmek, istenilenin elde edilmesini sağlar.” الاحسان الابالتمام

29. El-óarīāu maórūm, “Hırslı kişi mahrumdur.”: الحريس محروم

Ben ayrıralı tıpuñdan hābībüm oldı śarīh

āarío imiş bu òaber ki el-óarīāu maórūm (**Ahmed Paşa**: Kıta. 24)

30. İñne aèõere'l-verā mağbületün èinde'l-kerīm: “İnsanların en kabahatlısı bile cömert kişinin yanında kabul edilir.” ان اعذر الوري مقبولة عند الكريم

Òāke yüz urup Behiştî iètiõār it cürmüñe

İñne aèõerü'l-verā mağbületün èinde'l-kerīm (**Behiştî**: G.328/5)

31. Men eşbehe ebāhu fe-mā žalem²¹, “Çocuk babasının sırrıdır”:

من اشبه اباه فما ظلم

Mīrāsdur òaüā ezeli ādem oğlına

Men eşbehe ebāou fe-mā ôalem (**İshak Çelebi**: K²².2/14)

32. El-berdü èadüvvü'd-dīn: “Soğukluk dinin düşmanıdır.”

Sovuú sözi aèdānuñ ey behcet ü óüsñ 1SS1 البرد عدو الدين

²¹ Bulut, 1985:3.

²² K. kısaltması kasideyi ifade etmektedir.

ävoutdı beni benden el-berdü èadüvvü'd-dīn (**Zâtî:** G.1022/2)

33. fi'â-âayfi êayyaèti'l-leben²³: “*Sen yoğurdu yaz günü kaybetmişsin.*” في الصيف ضيّعت اللبن

Rüz-ı vuşlatda unuttum nüş-ı laèl-i yâri ben

Öoş peşimānem bugün fi'â-âayfi êayyaèti'l-leben (**Hasan Ziyâ'î:** G.314/1)

34. El-inşāfu nıāfü'd-dīn: “*İnsaf dinin yarısıdır.*” الانصاف نصف الدين

Sever dīni gibi dil cevrüñ ināāf ile cevr itseñ

Ki dirler ey vefāsız yār el-ināāfu nıāfü'd-dīn (**Hasan Ziyâ'î:** G.337/2)

35. Rāóatü'l-insānı fi āamti'l-lisān²⁴: “*İnsanın rahatlığı, dilinin sessiz olmasındadır.*” راحة الانسان في صمت اللسان

Her kişiyi vāúf itme sırruña

Rāóatü'l-insānı fi āamti'l-lisān (**Hasan Ziyâ'î:** Kıta.36/2)

36. Men cerrebe'l-mücerreb óallet bihi'n-nedāme:²⁵ “*Kim denenmiş olanı tecrübe ederse pişman olur*”: من جرّب المجرب حلت به الندامة

Nice k'edem naāíoat bu göñlüme işitmez

Men cerrebe'l-mücerreb óallet bihi'n-nedāme (**Ahmed Paşa:** G.262/5)

37. El-èabdü ve mā yemlikühü (fī-yedihi) kāne li-mevlāh: “*Köle ve sahip olduğu her şey efendisine aittir*”: العبد وما يملكه (في يده) كان لمولاه

Şairler, tüm varlıklarının sevgiliye ait olduklarına adeta bir şer'î delil getiricesine bu meseli kullanmaktadırlar. Garîbî ve Adnî'de şu şekilde geçmektedir:

Yüzüñde ütup sīm ü zeri didi Ğarîbî

El-èabdü ve mā yemlikühü kāne li-mevlāh (**Garîbî:** EHKM²⁶., C.III, s.1763)

èAdnî yoluña cān u serin virdügi bu kim

El-èabdü ve mā yemlikühü kān eli-mevlāh (**Adnî:** G.27/5)

38. Veledün intemā bi-sırrı ebīh (el-veledü sırru ebīh): “*Çocuk baba-*

²³ Durmuş, 2004:294; El-Müncid, 1986: 959; Kattaş, 1988:20.

²⁴ Beyzadeoğlu: 1226; Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 40b (bu kaynakta, söz konusu mesel, “stikütü'l-lisān selāmetü'l-insān”, salāhu'l-insān fi öfzi'l-lisān” şekillerinde geçmektedir); Kitābu'l-Emsāl, 28b (bu kaynakta da “selāmetü'l-insān fi āamti'l-lisān” şeklinde kaydedilmiştir).

²⁵ Gelibolulu Mustafa İbrahim, a.g.e, 24b; Hamsi, 1993:87 (bu kaynakta, “men cerrebe'l-mücerreb kāne 'aqluhu muħarrab” şeklinde kaydedilmiştir).

²⁶ EHKM: Eğridirli Hacı Kemal Mecmuası.

sinin sırrıdır”: الولد سرّ ابيه

Babası cāhil oğlu aómağ āırf

Veledün inetemā bi-sırrı eb̄th (G. Mustafa Âlî: Kıta.122/5)

39. El-ðauùu bāúı ve'l-èömrü fānī: “*Yazı kalıcı, ömür ise geçicidir*” :

الخط باقي والعمر فاني

Toplam 6 defa kullanılan bu meselin, sevgilinin ayva tüyleriyle ilişkilendirilerek kullanıldığı görülmüştür.

Óüsnüñe yazmış dest-i ezel kim

El-ðauùu bāúı ve'l-èömrü fānī (Sehâÿî: PBM, [557a-580b], s.119)

Óauùuñ göricek gitdi óayātum

El-ðauùu bāúı ve'l-èömrü fānī (Rahmî: PBM, [557a-580b], s.120.)

40. El-èabdü èāsı ve'r-rabbü èāfi: “*Kul isyan eder, Rab bağışlar.*” :

العبد عاسي والرب عافي

Ġam çekme āāfi çek cām-ı āāfi

El-èabdü èāsı ve'r-rabbü èāfi (Zâfî: G.1570/1)

41. İne mine'l-beyāni le-siören, inne mine'ş-şi'ri le-óikmeten: “*Beyanda sihir şiirde de hikmet vardır*” : أن من البيان لسحرا وأن من الشعر لحكمة

Vezne çok fazla uymayan bu hadis kaynaklı mesel, daha çok Derzizâde Ulvî'nin divanının dîbâcesinde olduğu gibi mensur metinlerde kullanılmıştır:

“Ve sulûân-ı selâûin-i kişveri risâletdür úaār-ı belāgata naôm-ı tāú-ı inne mine'ş-şi'ri le-óikmetün ile rifèat ve zümre-i fuāaóā-i şuèarāya kelām-ı pür-nižām-ı inne mine'l-beyāni le-sihren ile rağbet virdi.” (Çetin, 1993: 23)

Sonuç

XIV, XV ve XVI. yüzyılda oluşturulan Türkçe divanlardaki Türkçe metinlerin, Arapça mesellerin kullanılması bakımından taranmasıyla ortaya çıkan bu çalışmada, Divan şairlerinin birtakım kısıtlayıcı sebeplere rağmen birçok Arapça atasözünü kullandıkları görülmüştür. Osmanlı dönemi müelliflerinin; bir fikri açıklamak, pekiştirmek, desteklemek ve delillendirmek gibi sebeplerle mensur metinlerde yoğun olarak kullandıkları Arapça atasözleri, manzum eserlerde vezin gibi kısıtlayıcı sebeplerden ötürü nispeten daha az kullanılmıştır.

Bu çalışma neticesinde, klâsik Türk edebiyatımızın yabancı dildeki atasözlerinin kullanımı bakımından İran edebiyatından ziyade Arap edebiyatından etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber bu çalışma, yapılması gereken büyük bir çalışmanın sadece küçük bir parçasını oluşturmaktadır. Bu anlamda; Osmanlı dönemi metinlerinin taranarak, yabancı dildeki atasözlerinin kullanımını ve bunların sebeplerini araştırarak bir çalışmanın, klâsik Türk edebiyatının etkilendiği kaynaklar noktasında yenilikler getirebileceği gibi, son dönemlerde artmaya başlayan mukayeseli çalışmalara da iyi bir örnek teşkil edeceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Ahmet Vefik Paşa, (2005), **Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl**. (hzl. Recep Duymaz). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.

1. Durmuş, İsmail, (2004), “Mesel”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: İstanbul Diyanet Vakfı Neşriyatı.

2. Gürgendereli, Müberra, (2002), **Hasan Ziyâ’î; Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

3. İrkılata, Mehmet, (2007), **Nazire Gelenegi İçerisinde Kerem Kasideleri**. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

4. Hamsi, Simon İbrahim, (1993), **Elf ve hamsemiye mine’l-hikem ve’l-emsali’ş-şa’biyye**, Dımaşk : Dâru Tallas..

5. El-Müncid fi’l-emsal ve’l-hikem ve’l-feraidü’l-lugaviyye, (1986), Beyrut : Dâru’l-Maşrık.

6. İbnü’l-Fazl, el-Hüseyin, (1996), **el-Emsâlu’l-Kâmine fi’l-Kurâni’l-Kerîm**, Riyad: Tevbe.

7. İsen, Mustafa, (1997), “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar III-Divan Şairlerinin Meslekî Konumları”. **Ötelerden Bir Ses**. Ankara: Akçağ Yayınları.

8. Kattaş, Abdülmecid, (1988), **El-Emsâlü’l-Arabiyye**, Dımeşk: Dâru’l-Fikr.

9. Muallim Naci, (2002), **Sânihatu’l-Arab**. (hzl. Ömer Hakan Özalp). İstanbul:Yeni Zamanlar Yayınları.

10. Saraç, Yekta, (2004), **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belagat**. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.

11. Şinasi, (2003), **Durub-ı Emsâl-i Osmaniye**. (hzl. Süreyya Beyzadeoğlu), İstanbul : Milli Eğitim Bakanlığı.

12. Tahirü’l-Mevlevi, (1973), **Edebiyat Lugati**. İstanbul: Enderun Kitabevi.

13. Yazar, Sadık, (2006), **Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi; Hayatı, Divanı ve Hilyesi**. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

TARANAN DİVANLAR

XV. ASIR VE ÖNCESİ DİVANLAR

1. Ali Emre Özyıldırım, (1999), **Hamdullah Hamdi ve Divanı**, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
2. Ali Nihad Tarlan, (1963), **Necati Beg Divanı**, Ankara: MEB.
3. Ali Nihad Tarlan, (1992), **Ahmed Paşa Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
4. Bilal Yücel, (2002), **Mahmud Paşa, Adni Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
5. Çetin Derdiyok, (1994), **Cemali [Hayatı, Eserleri ve Divanı]**, Cambridge : Harvard University.
6. Filiz Kılıç, (1996), “Osmanlı Hanedanından Bir Şair Şehzade Korkud”, *Bilig*, Yaz 1996, sayı 2, s.203-219.
7. Halil Ersoylu, (1989), **Cem Sultan’ın Türkçe Divanı**, Ankara: TDK.
8. Haluk İpekten, (1974), **Karamanlı Nizami Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı**, Ankara: Ankara Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
9. Hatice Aynur, (1999), **15. yy. Şairi Çakeri ve Divanı : İnceleme-Tenkitli Metin**, İstanbul : Yenilik Basımevi.
10. İbrahim Sona, (2006), **Hidayet Çelebi ve Divanı**, Ankara: Gazi Üniv. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
11. İskender Pala, (1983), **Aşkî; Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı**, İstanbul Üniv. SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
12. İsmail E. Erünsal, (1983), *The life and works of Tacizade Cafer Celebi with a critical edition of divan*, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
13. Mehmet Özmen, (2001), **Ahmed-i Dâî Divanı I [Metin-Gramer-Tıpkıbasım], [Dizin]**, Ankara: TDK.
14. Mine Mengi, (1995), **Mesihî Divanı**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
15. Muhammed Nur Doğan, (2004), **Fatih Divanı ve Şerhi**, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
16. Muharrem Ergin, (1980), **Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul: İst.Ünv. Edeb. Fak. Yayınları.
17. Mustafa Güneş, (2006), **İznikli Eşrefoğlu Rumî’nin Hayatı-**

Eserleri ve Divanı, İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı.

18. Mustafa Tatçı, (1997), **Yunus Emre Divanı I,II, III, IV**, İstanbul: MEB Yayınları.

19. Selim Cihan, (1996), **Cenâbî Paşa ve Divanı**, İstanbul Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

20. Türkan Çınar, (1998), **Hayâlî-i Gülşenî Divanı**, İstanbul Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

21. Yaşar Akdoğan, (1979), **Ahmedi Divanı I-II: Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul: İst. Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

XVI. ASIR DİVANLARI

1. Abdullah Tataroğlu, (1995), **Muhîti; Hayatı Eserleri ve Edebî Kişiliği, Divanının Tenkildi Metni**, Konya: Selçuk Ün.SBE (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

2. Abdülkadir Karahan, (1966), **Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figani ve Divançesi**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

3. Abdülkadir Kayhan, (2005), **Divân-ı Fânî İncelemesi**, Fatih Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

4. Abdülkerim Gülhan, (1996), **Hakânî Mehmed Bey; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkildi Metni**, Ankara:Gazi Ün. SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

5. Ahmet Kartal, (2004), **Basiri ve Türkçe Şiirleri**, Ankara: Akçağ Yayınları.

6. Ahmet Kırkkılıç, (1985), **Sultan Üçüncü Murâd (Murâdî); Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkildi Metni**, Erzurum: Atatürk Ün. SBE , (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

7. Ahmet Mermer, (1997), **Karamanlı Ayni ve Divanı**, Ankara : Akçağ Yayınları.

8. Ahmet Mermer, (2004), **Kütahyalı Rahîmî ve Divanı**, İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı.

9. Ali Murat Karavelioğlu, (2005), **16. Yüzyıl Şâirlerinden Prizrenli Şem‘î'nin Divânının Edisyon Kritiği ve İncelenmesi**, Marmara Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

10. Ali Nihad Tarlan, (1970), **Zati Divanı**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

11. Ali Nihad Tarlan, (1992), **Hayali Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

12. Ayhan Yakşı, (1993), **Nihânî; Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni**, Konya: Selçuk Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
13. Arzu Atik, (2003), **Celîlî Divanı**, Boğaziçi Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
14. Bahattin Kahraman, (1989) **Arşî (1562-1620)Divanının Tenkildi Metni I-II.**, Konya: Selçuk Ün. SBE (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
15. Bahri Yağmur, (1998), **Hilâlî Divanı –İnceleme-Metin-**, Ankara: Hacettepe Ün. SBE (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
16. Betül Sinan, (2004), **Bâlî Çelebi ve Divanı (2b-35a) [İnceleme-Metin]**, Boğaziçi Ün., SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
17. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, (2001), **Ümmî Divan Şairleri ve Enveri Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
18. Cihan Okuyucu, (1994), **Cinani, Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni**, Ankara : TDK.
19. Coşkun Ak, (1987), **Muhibbi Divanı (Türkçe)**, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı.
20. Coşkun Ak, (2001), **Bağdatlı Ruhi Divanı [Karşılaştırmalı Metin]**, Bursa : Uludağ Üniversitesi.
21. Edith Ambros, (1982), **Candid penstrokes: the lyrics of Meali, an Ottoman Poet of the 16. century**, Berlin : Klaus Schwarz Verlag.
22. Filiz Kılıç, (2000), **Şehzade Bayezid Şahi Hayatı ve Divanı**, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı.
23. Günay Erengül, (1970), **Fedâî Divanı**, İstanbul:, İst. Ün. Edeb. Fak. TDE, (Mezuniyet Tezi).
24. Funda Dalbudak, (1995), **Handânî Divanı, Gazeller Bölümü (Edisyon Kritik)**, Balıkesir: Balıkesir Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
25. Halil İbrahim Tuğluk, (2000), **Lâ-Mekânî Şeyh Hüseyin; Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Ankara: Gazi Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
26. Halil İbrahim Yakar, (2002), **Gelibolulu Sun'î Divanı**, İstanbul: İst. Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
27. Hüseyin Süzen, (1994), **Dükaginzâde Ahmed Beg Divanı**, İstanbul: İst. Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
28. İbrahim Altunel, (1988), **Hâletî-i Gülşenî; Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkildi Metni**, Konya: Selçuk Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
29. İbrahim Hakan Karataş, (2001), **16. Yüzyılda Bir Nazire Şairi**

Sebzî ve Nazireleri, İstanbul: Boğaziçi Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

30. İsmail Çetin, (1993), **Derzi-zâde Ulvî; Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkidli Metni**, Elazığ: Fırat Ün., SBE 1993, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

31. İsmail Hakkı Aksoyak, (1999), **Gelibolulu Mustafa Ali ve Divanlarının Tenkitli Metni**, Ankara: Gazi Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

32. Kamil Akarsu, (1989), **Za'îfî Divanı; Metin, Tahlil ve Gramatikal İndeks**, Ankara: Gazi Ün. SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

33. Kamil Akarsu, (1989), **Zaifi Divanı [Metin Tahlil ve Grametikal Endeks]**, Gazi Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

34. Kenan Akyüz ...[ve öte.], (1990), **Fuzuli Divanı**, Ankara : Akçağ Yayınları.

35. Köksal Seyhan, (2002), **Livâyî Divanı (Metin-İnceleme)**, İstanbul: Marmara Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

36. M. A. Yekta Saraç, (2002), **Emri Divanı**, İstanbul : Eren Yayıncılık.

37. Mehmet Çavuşoğlu, (1977), **Yahya Bey, Divan [Tenkidli Basımı]**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

38. Mehmet Çavuşoğlu, (1979), **Amri Divanı**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

39. Mehmet Çavuşoğlu, (1980), **Vasfi Divanı**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

40. Mehmet Çavuşoğlu, (1982), **Helaki Divanı [Tenkdili Basım]**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

41. Mehmet Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, (1981), **Hayreti Divanı [Tenkdili Basım]**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

42. Mehmed Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, (1990), **İshak Çelebi Divanı [Tenkdili Basım]**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

43. Mehmet Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, (1987), **Zati Divanı**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

44. Mehmet Kalpaklı, **Revânî Divanı**, OTAP Projesi, (http://courses.washington.edu/otap/otap_tr/arch_tr/rev.shtml)

45. Mertol Tulum-M.Ali Tanyeri, (1977), **Nev'î Divanı [Tenkildi Basım]**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

46. Mustafa Çıpan, (1985), **Muğlalı İbrahim Şahidi, Hayatı, Sanatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri, Divan ve Gülşen-i Vahdet, Tenkidli Metin**, Gazi Ün., SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

47. Mustafa Demirel, (1996), **İbn Kemal-Divânı**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
48. Mustafa İsen, (1990), **Usuli Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
49. Müberra Gürgendereli, (2002), **Hasan Ziyai, Hayatı-Eserleri-Sanâtı ve Divanı [İnceleme-Metin]**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
50. Necati Sungur, (1994), **Ahi Divanı**, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı.
51. Nezihe Sayhan, (2000), **Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)**, İstanbul: Marmara Ün. TAE , (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
52. Nurcan Boşdurmaz, (2000), **Aşki Divanı İnceleme- Metin**, İstanbul: Boğaziçi Üniv. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
53. Oktay Selim Karaca, (1995), **Hâşimî Divanı, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni**, Kayseri: Erciyes Ün. SBE , (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
54. Ömer Zülfe (2006), **On Altıncı Yüzyıl Şairi Seliki Ve Şiirleri**, Ankara : Edebiyat.
55. Ömer Zülfe, (2004), **Yakînî Divanı Tenkitli Metin-Tetkik-Dizin**, İstanbul: Marmara Ün., TAE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
56. Recep Toparlı, (1984), **Abdülmeccid Sivasî Divanı**, Sivas : Dilek Matbaası.
57. Rüstem Kavaklık, (2007), **Sabâyî Divanı**, Marmara Ün., TAE., (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
58. Tülay Gençtürk Demircioğlu, (2002), **Cemîlî Divanı (İnceleme-Metin-Sözlük)**, İstanbul: Marmara Ün. SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
59. Yaşar Aydemir, (2000), **Behiştî Divanı**, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı.
60. Zeynep Sabuncu, (2000), **Enverî Divanı**, Boğaziçi Ün. SBE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

NAZİRE MECMUALARI

1. Mehmet Fatih Köksal, (2001), **Edirneli Nazmi Mecma`ü`n-Nezâ`ir (inceleme-tenkitli metin) (3.Cilt)**, Ankara: Hacettep Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
2. Yasemin Ertek Morkoç, **Eğridirli Hacı Kemal'in Camiü'n-nezair'i (Metin ve mecmua geleneği üzerine bir inceleme) (3 cilt)**, İzmir: Ege Ün., SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
3. İbrahim Sevinç, (2001), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (1a - 29b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara

Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

4. Betül Gündoğdu, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (30a - 67b)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

5. H. İbrahim Demirkazık, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (67b - 100b) (Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

6. Yakup Yılmaz (2001), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (99b - 129a) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

7. Üzeyir Bilgin, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (131b - 164b) (Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

8. Hasan Kaya, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (165a - 199b) (Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

9. Erdoğan Taştan, (2001), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (199b - 230b) Transkipli, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

10. Saim Güler, **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (230b-261a) (Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

11. Savaşkan Cem Bahadır, **Pervâne Beg Mecmû'atü'n-nezâ'ir (261a-291a) (Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

12. İdris Eren, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (291a - 316a) (Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin)**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

13. Fatih Başpınar, (2003), **Pervâne Beg Mecmû'atü'n-nezâ'ir (315a-340a) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

14. Saadettin Keklik, (2003), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (340-b/368-a) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

15. İsmail M. Soyer, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (366b-b/391b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

16. K. Gül Şener, (2002), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (392ab-b/415b) Transkripsiyonlu, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Ünv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).

17. Mahmut Pehlivan, (2004), **Pervâne Beg Mecmû'atü'n-nezâ'ir (439b-464a)**, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
18. Ahmet Gözükar, (2004), **Pervâne Beg Mecmû'atü'n-nezâ'ir (464b-488a)**, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
19. Özgür Karagöz, (2004), **Pervâne Beg Mecmû'atü'n-nezâ'ir (489a-512a)**, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
20. Esra Güzide Parmaksız, (2004), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (511b-534a)** Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
21. Tuğba Başer (2004), **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (557a-580b) Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
22. İbrahim Öztürkçü, (2004), **Pervâne Beg Mecmû'atü'n-nezâ'ir (580b-603a)**, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi).
23. Aygül Gökyurt, **Pervâne Beg Nazîre Mecmûası (603b-624b) Transkriptli, Edisyon Kritikli Metin**, İstanbul: Marmara Üniv., TAE, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi).

